

Теорія та методика навчання

УДК 378.371-01

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16944087>

**Неформальна громадянська освіта молоді у контурах збереження
національної ідентичності: теоретичний аналіз проблеми**

Галіцян Ольга Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вулиця Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020.

<https://orcid.org/0000-0003-2542-649X>

Яновська Лариса Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та методики її навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вулиця

Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020.

<https://orcid.org/0000-0003-3275-0730>

Яновський Анатолій Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики та інформатики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вулиця

Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020.

<https://orcid.org/0000-0002-9893-9475>

Белітченко Дмитро Миколайович

доктор філософії (PhD), викладач кафедри педагогічних технологій
початкового навчання Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вулиця
Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна.

<https://orcid.org/0009-0006-5360-4168>

Прийнято: 13.08.2025 | Опубліковано: 25.08.2025

***Анотація:** Дослідження здійснено з метою висвітлення результатів теоретичного аналізу проблеми організації неформальної громадянської освіти молоді у розрізі необхідності збереження національної ідентичності. Мету дослідження досягнуто шляхом використання загальнотеоретичних методів упорядкування та систематизації наукової інформації з різних джерел, в яких розкрито зміст категорій «громадянськість», «громадянська компетентність». **Методи дослідження.** За допомогою методу порівняльного аналізу формальної та неформальної освіти в Україні встановлено, що мережа закладів та установ употужнила напрями освітньої діяльності позаінституційного характеру, маркерами якої можна назвати гнучкість, орієнтованість на потреби, індивідуалізованість, децентралізованість, добровільність та варіативність. **Результати.** Доведено, що концептуальною ознакою та суспільним орієнтиром сучасного етапу еволюції неформальної освіти є її яскраво виражена громадянська спрямованість. Встановлено, що неформальна громадянська освіта націлена на формування культурної ідентичності молоді, її національного позиціонування; актуалізує духовно-моральний розвиток громадян, увиразнюючи аксіологію української ментальності та її культурний код; формує здатність конструювати площину суспільної взаємодії за принципами взаємоповаги та толерантності,*

солідарності та відповідальності за суспільне благополуччя; надає принципового значення почуттю поваги до честі та гідності громадян, їх рівноправності, чеснот та свободи; розвиває громадянську відповідальність за соціально-політичні процеси; орієнтує молодь на активну участь в управлінні громад та держави; забезпечує розвиток критичного мислення, аналітичної позиції в соціальному просторі, медіаграмотності; сприяє формуванню активної життєвої позиції молоді, громадської ініціативності і волонтерства. **Висновки.** Доведено, що параметри неформальної освіти молоді суттєво збагачують арсенал виховних концепцій та дидактичних інструментів збереження національної ідентичності молоді.

Ключові слова: освіта, освітня модель, громадянська освіта, неформальна громадянська освіта, громадянська компетентність, громадянськість, громадянознавчий компонент освіти, національна ідентичність, націоментальна приналежність, формальні та неформальні інституції, суспільство, демократичне громадянське суспільство, європейський вектор розбудови системи освіти.

Non-formal civic education of youth in the context of preserving national identity: a theoretical analysis of the problem

Halitsan Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", 26 Staroportofrankivska St., Odesa, 65020

<https://orcid.org/0000-0003-2542-649X>

Yanovska Larisa

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of World History and Methods of Its Teaching
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D.
Ushynsky", 26 Staroportofrankivska St., Odesa, 65020

<https://orcid.org/0000-0003-3275-0730>

Yanovskiy Anatoliy

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of
Applied Mathematics and Informatics, State institution "South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", 26 Staroportofrankivska St.,
Odesa, 65020

<https://orcid.org/0000-0002-9893-9475>

Bielitchenko Dmytro

Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Pedagogical Technologies
of Primary Education, State institution "South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky", 26 Staroportofrankivska St., Odesa, 65020

<https://orcid.org/0009-0006-5360-4168>

Abstract: *The purpose of the study is to analyze the results of a theoretical analysis of the organization of non-formal civic education of youth in the context of the necessity of preserving national identity. Scientific methods. The research objective was achieved through the use of general-theoretical methods of structuring and systematizing scientific information from various sources that reveal the content of the categories «citizenship» and «civic competence». By applying the method of comparative analysis of formal and non-formal education in Ukraine, it was established that the network of institutions has expanded the scope of extra-institutional educational activities, whose markers include flexibility, needs-orientation, individualization, decentralization, voluntariness, and variability.*

Results. *It has been proven that a conceptual feature and a societal reference point of the current stage of the evolution of non-formal education is its pronounced civic orientation. The study found that non-formal civic education is aimed at shaping the cultural identity of youth and their nation-mental positioning; it actualizes the spiritual and moral development of citizens by emphasizing the axiology of Ukrainian mentality and its cultural code; it develops the ability to construct a framework of social interaction based on respect, tolerance, solidarity, and responsibility for social well-being; it attaches fundamental importance to respect for the honor and dignity of citizens, their equality, virtues, and freedom; it fosters civic responsibility for socio-political processes; it orients young people towards active participation in the governance of communities and the state; it ensures the development of critical thinking, analytical engagement in the social sphere, and media literacy; it contributes to the formation of an active life stance, civic initiative, and volunteerism among youth.* **The conclusions.** *It has been demonstrated that the parameters of non-formal education significantly enrich the arsenal of educational concepts and didactic tools for preserving the national identity of youth.*

Keywords: *education, educational model, civic education, non-formal civic education, civic competence, citizenship, civic component of education, national identity, nation-mental outlook, formal and non-formal institutions, society, democratic civil society, European vector of educational development.*

Постановка проблеми. Сучасна Україна вчергове переживає етап відстоювання національної ідентичності, адже державотворчі події 2014 року зконцетрували увагу громади й суспільства на шляхах збереження Незалежності країни, української нації, культури, автентичності. Реакція тоталітарних режимів на події Революції Гідності продемонструвала, що поступ нашої Держави до європейської співдружності не буде простим. Країни-агресори намагаються протистояти віддаленню України від недемократичних

принципів розбудови суспільства, намагаються знищити українську культуру, принижують українську мову, нівелюють історичну пам'ять, заперечують самостійність нашої країни у виборі векторів державотворення. Разом із Збройними силами України демократичний вектор розвитку країни обстоює суспільство, що активно долучилось до імплементації європейських ініціатив, демократичних трансформацій, руху опору ворожому впливу. Волонтерські організації, благодійні фонди, територіальні громади, неформальні інституції стали справжніми провайдерами громадянської активності. Названому посприяло употужнення системи національно-патріотичного виховання та громадянської освіти, які зорганізовано на загальнонаціональному рівні шляхом затвердження низки нормативно-законодавчих актів, уведення додаткових навчальних дисциплін в загальноосвітній та вищій школі. Водночас, не менш важливу роль у становленні громадянського суспільства відіграють неформальні інституції, міжнародні організації, що підтримують громадські ініціативи, зміцнюючи зв'язок в підсистемі «держава – громадянин». Впродовж останніх років громадянська активність молоді поза межами формальної освіти набула змістового характеру та чіткого націєзберезувального формовияву. Назване актуалізує звернення до способів організації неформальної громадянської освіти молоді в парадигмі моделей збереження національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію сучасного етапу конструювання системи громадянської освіти молоді та смислові акценти у розумінні її ролі для розбудови демократичного суспільства та збереження національної ідентичності зафіксовано в Законі України «Про освіту» (2017) [19]. Логічним продовженням фундаменталізації освітнього компонента формування громадянського світогляду молоді стала прийнята у 2021 році Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки [16]. Концептуальні параметри національно-патріотичного

виховання та громадянсько-зорієнтованої освіти влучно і точно зафіксував Г.Філіпчук у монографії «Націєтворчість освіти» [25]. У дослідженнях Т. Ремех [20] схарактеризовано сутність і структурну організацію громадянської компетентності учнів нової української школи. Науковець О. Коберник [7] аналізує педагогічну спадщину та доводить, що громадянська освіта завжди знаходилась у фокусі уваги українських педагогів-гуманістів. У розрізі формування громадянської компетентності майбутніх учителів опрацьовують проблему М. Михайліченко [13], В. Кравцов [9], О. Шестопалюк [26]. Міждисциплінарні контури фундаменталізації системи громадянської освіти молоді також є предметом наукових інтересів учених. Наукиня Л. Садовська [22] розмірковує над етапами та структурою державної політики у сфері громадянської освіти; Н. Павлик [18] присвятила дослідницьку увагу практичній реалізації громадянської освіти. Не залишились поза увагою дослідників теоретичні та прикладні параметри неформальної освіти в Україні. Л. Москаленко [15] описано пріоритети неформальної освіти.

В контексті предмета нашого дослідження вирізняється вагомістю думка Р. Миленкової (2021) [7], яка послуговується у розмислах категорією «неформальна громадянська освіта молоді», задаючи вектор подальших розвідок у цьому напрямі. Підтримують її думку Т. Мішеніна, С. Скидан, акцентуючи на необхідності збагачення системи загальної середньої освіти громадянськими елементами (2025) [14]. Т. Демчук (2024) [4] довів міждисциплінарний характер дефініції «громадянська освіта», що корелює із висновками С. Богданова (2023) [2] про складність та технологічну аргументованість організації неформальної освіти та її сучасні інтерпретації. Зважаючи на пріоритетність компетентнісної освітньої парадигми, Т. Магдич (2020) [11] опрацьовує категорію «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. Розмірковуючи над шляхами демократизації українського суспільства Т. Дороніна, Л. Кульбач

(2023) [5] доходять висновку про роль неформальної освіти у становленні соціуму. Суголосний вектор опрацювання проблеми представлено у дисертації О. Головка(2023) [3] – специфіковано роль неформальної освіти у розвитку демократичної культури майбутніх фахівців. У наукових розвідках Є. Савельєва (2021) [21] репрезентовано різноманітні способи організації неформальної освіти – програми міжнародних обмінів, волонтерські хаби, міжнародних обмінів. Суголосно В. Одарченко, О. Кузнецова (2020) [17] конкретизують підходи до організації неформальної освіти майбутніх педагогів. М. Федорук (2021) [24] наголошує на ролі неформальної освіти у розвитку соціальної компетентності старшокласників. Продуктивною вважаємо позицію Т. Дрозд (2023) [6] про циклічність та взаємоузгодженість формальної та неформальної освіти у закладах різного профілю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукового фонду довів, що параметри неформальної освіти молоді суттєво збагачують арсенал виховних концепцій та дидактичних інструментів збереження національної ідентичності молоді. Разом із цим, потребує конкретизації зміст категорії «неформальна громадянська освіта» у розрізі її значення у збереженні національної ідентичності молоді.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у теоретичному опрацюванні проблеми організації неформальної громадянської освіти в контексті необхідності збереження національної ідентичності молоді. Досягнення дослідницької мети вможливується виконанням таких **завдань**: здійснити категорійний аналіз феномена «громадянська освіта» шляхом співставлення змісту понять «громадянськість», «громадянська компетентність»; репрезентувати роль неформальної освіти у розвитку громадянськості та громадянської компетентності молоді; довести роль неформальної громадянської освіти у збереженні національної ідентичності молоді.

Методи дослідження. Мету дослідження досягнуто шляхом використання загальнотеоретичних методів упорядкування та систематизації наукової інформації з різних джерел. Для визначення сутності неформальної громадянської освіти молоді застосовано метод концептуалізації наукових позицій провідних учених галузі освіти та педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формальна освіта в Україні належить до зони відповідальності державних, корпоративних, приватних закладів та установ, які діють відповідно положень державних стандартів. У свою чергу, громадяни впродовж життя здійснюють самоосвіту, вдосконалюють знання, модернізують набуті вміння та навички в межах неформальної освіти. Отже, можемо говорити про те, що неформальна освіта реалізує компенсувальну, коригувальну та адаптувальну функції в загальній системі освіти.

Актуалітети та функціонал неформальної освіти описано в Законі України «Про освіту» [19]. Зафіксовані в законодавчому документі положення надають вичерпної інформації про сутність неформальної освіти та способи її відтворення. З метою уникнення неоднозначності в тлумаченні змісту неформальної освіти процитуємо ключову інформацію, що міститься в документі. В статті 8 Закону вказано, що: «громадянин України реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти...неформальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [19].

Підтримуємо позицію Л. Москаленко про те, що неформальна освіта покликана реалізувати як короткострокові, так і довгострокові завдання [15;с.15]. До короткострокових завдань можна віднести набуття суб'єктами оперативних умінь, екстрапрофесійних компетентностей, вузькопрофільних

знань. Довгострокові перспективи неформальної освіти полягають в її потенційній здатності забезпечувати перекваліфікацію фахівців, здобувати додаткову освіту, вдосконалювати набуту екстрапрофесійну компетентність в різних галузевих варіативах [15;с.17]. Впродовж багатьох років до системи неформальної освіти відносили різноманітні курси підвищення кваліфікації, програми перекваліфікації, тренінги, онлайн-курси, програми стажування за різним фахом. Не можемо залишити поза аналізом інерційність у розумінні таких способів неформальної освіти, адже досить довгий період педагогічна та освітянська спільнота відносила до неї всі активності, що здійснювались поза межами офіційних інституцій. Останніми роками неформальний спосіб реалізації змісту освіти поступово розвинувся як інноваційний, додатково-допоміжний, детермінований суспільством сегмент загальної системи. Мережа закладів та установ употужнила напрями освітньої діяльності позаінституційного характеру, маркерами якої можна назвати гнучкість, орієнтованість на потреби, індивідуалізованість, децентралізованість, добровільність та варіативність. Проте, концептуальною ознакою та суспільним орієнтиром сучасного етапу еволюції неформальної освіти є її яскраво виражена громадянська спрямованість.

Поділяємо думку Т. Демчука про складний шлях розбудови системи громадянської освіти в Україні [4]. Зважаючи на інерційність системи освіти, її надмірну бюрократизацію, на думку дослідника, реалізація громадянської освіти на практиці була вкрай слабкою [4;с.20]. Поділяючи думку вченого зазначаємо, що складність реалізації громадянського складника в освіті була зумовлена відсутністю чіткої державницької політики – система освіти не декларувала пріоритету національної ідентичності молоді, їх патріотичної свідомості, культурної приналежності, мовної та націоментальної маркованості. На початку 2010-х років громадянське суспільство відчуло на собі вакуум у сфері національно-патріотичного виховання, формування україномовної

особистості, становлення громадянина України з розвиненим етнокультурним світоглядом. Саме тогочасна криза виступила імпульсом активізації громадянського суспільства, продукування громадянських ініціатив у державотворенні, суспільному устрої. Суспільство самостійно заповнило названий вакуум разом із міжнародними партнерами, донорами, організаціями з міжнародного співробітництва.

У вимірах збереження національної ідентичності та самобутності української молоді зусилля держави мають бути зосереджені на становленні громадян – патріотів України, що дотримуються принципів гуманізму та демократії, прагнуть успадкувати духовно-культурні та національно-історичні надбання народу.

Положення оновленої 2022 році Концепції розвитку громадянської освіти в Україні [8] фіксують чіткий та однозначний, смисловий та кореляційний зв'язок між успішністю здійснення громадянської освіти та збереженням національної ідентичності української молоді. У Концепції зазначено, що громадянська освіта має базуватись на національно-культурних та загальнопланетарних цінностях, забезпечувати формування громадянської компетентності здобувачів освіти, що віддзеркалює правосвідомість молодої людини та її активність в обстоюванні прав і свобод; прагнення бути активним членом громади і суспільства, захисником демократичних принципів та верховенства права; розуміння повноправної та паритетної ролі громадян в розбудові політичного, владного та суспільного устрою країни [8]. Такий непростий виклик система освіти гармонізувала із параметрами розроблення системи національно-патріотичного виховання. Згармонізовані дії владних структур, освітянської спільноти, суспільства і громад забезпечили впровадження фундаментальної, розгалуженої, варіативної системи національно-патріотичного виховання молоді на засадах громадянської активності. Проте, в парадигмі розвитку громадянської компетентності та

культури молоді саме неформальна освіта вирізняється чи не найбільшим потенціалом. В межах неформальних видів активності формуються лідерські якості, концептуалізуються світоглядні настанови, відповідальність за майбутнє країни, патріотизм та етнічна культура молоді.

Висвітленню принципів неформальної громадянської освіти в Україні, її змістового наповнення, форми та формату реалізації присвятила дослідницьку увагу Н. Павлик. Вчена, оперуючи поняттям «провайдер», описала роботу різних інституцій, диференціюючи їх на локальні та глобальні [18;с.211]. Мережа локальних інституцій, організацій, що діють на місцевому (не загальнодержавному) рівні з конкретними аспектами громадянської освіти, спираючись на чинні програми (плани), мають змогу модифікувати та варіювати їх відповідно контексту. З-поміж таких локальних провайдерів неформальної освіти вчена виокремлює молодіжні та студентські організації, які проводять різноманітні тематичні заходи, регулярні флешмоби на відкритому повітрі, фестивалі культурної, екологічної, духовно-моральної, мистецької спрямованості, форуми та семінари українознавчого призначення, використовуючи при цьому інфраструктуру територіальної громади – коворкінг-центри, концертні зали, хаби, бібліотеки, стадіони [18;с.219]. Поряд із локальними провайдерами громадянської освіти в Україні функціонують різні міжнародні донорські та партнерські організації, чия допомога у подоланні гуманітарної кризи, спричиненої військовим станом важко переоцінити. Такими глобальними провайдерами громадянських ініціатив можна назвати «Карітас Україна», канадсько-українську фундацію, Фонд Східної Європи, благодійний фонд «Відродження», благодійний фонд «Розвиток України», міжнародну організацію «Мальтійський орден» та багато інших [22].

В реаліях сьогодення громадянська освіта є механізмом як громадянського виховання молоді на національно-патріотичних засадах, так і

способом долучення громадян до державотворчих процесів і політичних ініціатив. Суголосну думку знаходимо у розмислах В. Сухомлинського, який на наполягав на ролі громадянської освіти у формуванні національної свідомості учнів, їх етнокультурного світогляду, громадянської та соціальної культури [23;с.139]. Вчений накреслив орієнтири організації освіти молоді в дусі громадянськості, усвідомлення власної ролі та приналежності до суспільного життя країни, розуміння обов'язків та відповідальності за розвиток української нації.

Змістове наповнення громадянської освіти можна представити комплексом декількох векторів: формування обізнаності молоді із варіативами та способами громадянської, правової, соціальної ініціативності, принципами самореалізації громадянина демократичному полі держави; набуття активного досвіду залучення до соціально-політичних процесів; розвиток громадянської інтенції молоді, що продукується світоглядом та цінностями націоментального коду [25;с.167]. Водночас, громадянська освіта, будучи концептуальним ядром загальної системи національно-патріотичного виховання, не лише сприяє соціалізації особистості, а й формує критичне мислення, дозволяє набути навичок протистояння негативним медіаманіпуляціям, що в сучасних соціокультурній ситуації набуває пріоритетного значення.

У розмислах про роль неформальної громадянської освіти в становленні національної ідентичності молоді покладаємось на думку Т. Мішеніної, яка обстоює наявність концептуального зв'язку між категоріями «націомовна особистість», «патріотизм», «державницька національна ідея», «громадянське суспільство» [14;с.22]. На думку дослідниці, активізація громадянських інтенцій молоді здійснюється в межах шкільного навчання, шляхом упровадження громадянознавчих елементів в зміст нормативних дисциплін. Громадянознавчі знання сприяють формуванню обізнаності учнів про державотворчі процеси, суспільний устрій, моделі поведінки та соціальні ролі

відповідно до законодавства України. Останніми роками у науково-педагогічному дискурсі поступово виформувалось поняття «громадянськість», що номінує чесноти, етичні та моральні принципи, якими керується громадянин, як активний член суспільства, нації, суб'єкт політичних процесів та ініціатив. Полеміка у розрізі розуміння громадянськості наразі лише набуває первинних категорійних та смислових меж. Проте, у загальному вигляді можемо говорити про поступове формування громадянськості молодих українців, які бажають та здатні активно впливати на суспільне життя, політичні процеси, розвиток громади, служити суспільству з метою збереження національної ідентичності. У напрацюваннях В. Кравцова, Т. Кравцової громадянськість потлумачено як своєрідну морально-духовну властивість особистості, що детермінує її соціальну спрямованість, сталу готовність досягати соціально значущих та індивідуально-потребнісних цілей в кореляції із правовими та моральними нормами [9;с.28]. На нашу думку, громадянськість особистості віддзеркалює почуття власної приналежності до Батьківщини, українського народу, історичних витоків становлення української нації, етнічного та культурного коріння, відповідальності за суспільно-політичні процеси, розвиток громади, майбутнє української держави. Переконані в тому, що громадянськість спрямовує особистість на вивчення конституційних прав та обов'язків, гармонізує прояв націоментальних та патріотичних почуттів, узмістовлює культуру міжнаціонального та міжкультурного спілкування.

На думку О. Шестопалюка, неформальна громадянська освіта має забезпечити формування громадянської компетентності молоді, як ключової у становленні особистості [26;с.12]. Підтримують думку О. Шестопалюка науковці Т. Магдич [11], О. Коберник [7] наголошуючи на тому, що громадянська компетентність задає вектор успішної життєдіяльності суб'єкта в межах певної політичної соціальної спільноти; продукує розуміння прав та обов'язків відповідної спільноти; активізує громадянську самоідентифікацію та

національну приналежність; забезпечує дотримання моральних чеснот і цінностей, базуючись на почутті патріотизму, повазі до прав і свобод людини; забезпечує розуміння громадянином особистого обов'язку, культурної приналежності, терпимості, солідарності.

За результатами теоретичного аналізу наукового фонду конкретизуємо завдання неформальної громадянської освіти в Україні з акцентом на її потенціал у збереженні національної ідентичності молоді. На нашу думку, неформальна громадянська освіта націлена на формування культурної ідентичності молоді, її націоментального позиціонування; актуалізує духовно-моральний розвиток громадян, увиразнюючи аксіологію української ментальності та культурний код; формує здатність конструювати площину суспільної взаємодії за принципами взаємоповаги та толерантності, солідарності та відповідальності за суспільне благополуччя; надає принципового значення почуттю поваги до честі та гідності громадян, їх рівноправності, чеснот та свобод людини; розвиває громадянську відповідальність за соціально-політичні процеси; орієнтує молодь на активну участь в управлінні громад та держави; забезпечує розвиток критичного мислення, аналітичної позиції в соціальному просторі, медіаграмотності; формування активної життєвої позиції, громадської ініціативності і волонтерства. Підсумовуючи можемо стверджувати, що пріоритетна роль неформальної громадянської освіти молоді у контурах збереження національної ідентичності забезпечується її здатністю розвивати громадянськість молоді, формувати її громадянську компетентність (бажання та здатність нести відповідальність за життя громади і суспільства; повага до загальнолюдських та національних цінностей; світоглядне ставлення до справедливості, законності, демократії; незалежність мислення та впевненість в обстоюванні інтересів держави). З опорою на вищезазначене правомірним є твердження про ефективність громадянської освіти молоді саме за неформальними принципами

організації, завдяки їх організаційним специфікантам та змістовим варіативам. Употужнення неформального сегменту освіти наразі здійснюється завдяки залученню молоді до обговорення політичних та соціокультурних аспектів життя країни, демократичних процесів та міжнародної співпраці. Здобувачі освіти мають змогу долучитись до громадських ініціатив, взяти участь у роботі недержавних громадських організацій, приєднатись до волонтерських ініціатив.

Висновки. Розбудова освітнього середовища має враховувати світоглядні проблеми, що постали перед суспільством – протистояння зовнішнім загрозам державотворення, збереження національної ідентичності молоді, формування громадянськості молоді, її громадянської компетентності. Освітня галузь, зокрема її неформалізований неінституційний сегмент, покликаний пропагувати демократичні цінності, популяризувати високу громадянську активність молодого покоління. Отже, євроінтеграційних демократичних трансформацій у нашому суспільстві можна досягти лише сформувавши громадянські інтенції, українську ментальність, національну ідентичність молодого покоління. Формальна освіта в Україні переобтяжена нормативами, приписами, бюрократичною регламентацією, отже через брак часу активізувати в повній мірі громадянськості компонент вкрай важко. Відтак частина функцій з залучення молоді до процесів розвитку громади, політичних процесів, демократичних засад державотворення покладено на неформальну освіту. Вирізняючись варіативним характером, неформальна громадянська освіта органічно доповнює набуту здобувачами освіти в інституційний спосіб громадянську освіченість, активізуючи їх прагнення бути активним членом демократичного суспільства незалежної, сильної та процвітаючої країни.

Перспективи подальших розвідок з порушеної проблеми вбачаємо у специфікації методів, організаційних форм та дидактичних інструментів, які найбільш повно віддзеркалюють своєрідність неформальної громадянської освіти. Потребують диференціації способи організації неформальної

громадянської освіти за освітніми рівнями та ланками освіти. Перспективним також вважаємо звернення до методик формування громадянської культури майбутніх учителів, як носіїв функціональної готовності розвивати громадянськість учнів.

Список використаних джерел

1. Бакка Т., Марголіна Л., Мелещенко Т. Громадянська освіта. Інтегрований курс. Рівень стандарту. 10 клас. Київ: Оріон, 2018. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/bakka-civil-education-10-class-2018/>
2. Богданов С. С. Неформальна освіта як феномен сучасності. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 66. С.99-101.
3. Головка О. Формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти. дис.... доктора філософії; 015 Професійна освіта. Полтава, 2023. 269 с.
4. Демчук Тимур. Громадянська освіта: міждисциплінарність у становленні категорії. *Empirio*. Випуск №2 (2024). С.14–24.
5. Дороніна Т. О., Кульбач Л. М. Неформальна громадянська освіта: її роль та місце в процесі демократизації суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2023. Вип. 91. С. 85-90.
6. Дрозд Т. Взаємозв'язок формальної та неформальної освіти в контексті діяльності закладу освіти. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування» № 4. 2023. С.72-80.
7. Коберник О. В. Формування громадянської компетентності школярів у педагогічній спадщині О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. Житомир, 2011. №. 10. С. 221–223.

8. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10. 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n10>.

9. Кравцов В.О., Кравцова Т.О. Теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 103. С.27–35.

10. Купіна О. Організаційні форми неформальної освіти здобувачів вищої освіти в Україні. *Освіта. Інноватика. Практика*. Випуск 11(7). 2023. С.43–51.

11. Магдич Т. П. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 28. С.77–81.

12. Миленкова Р. Неформальна громадянська освіта молоді через партиципативні мистецькі практики. *Фізико-математична освіта*. 2021. Том 29. № 3. С. 13–17.

13. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2007. 25 с.

14. Мішеніна Т.М., Скидан С. О. Інтеграція громадянських елементів у вивченні української та іноземних мов здобувачами загальної середньої та вищої освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. Випуск 17. 2025.

15. Москаленко Л. Неформальна освіта в Україні, вимір можливостей. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, 2019. №13. С. 14–19.

16. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : затв. Указом Президента України від 07.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

17. Одарченко В. І., Кузнецова О. В., Акімова О. М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal*. 2020. Вип. 43. С. 25–29.

18. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 527 с.

19. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 24.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

20. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С.34–41.

21. Савельєв Є. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Випуск 1(61). 2021 С. 228–232.

22. Садовська Л. М. Державна політика у сфері громадянської освіти: етапи розвитку, структура, орієнтири. *Теорія та практика державного управління*. Харків, 2018. Вип. 3. С. 133–137.

23. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори: У 5 т. К.: Рад. школа, 1977. Т. 3.

24. Федоруц М. В. Соціально-педагогічні умови формування соціальної компетентності старшокласників засобами неформальної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05; Тернопіль, 2021. 370 с.

25. Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти: монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2014. 456с.

26. Шестопалюк О.В. Теоретичні і практичні засади розвитку громадянської компетентності майбутніх учителів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2010. 44 с.